

Охріменко А. Г.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри готельно-ресторанного бізнесу
Київського національного торговельно-економічного університету*

Okhrimenko A. G.

*Ph.D. in Economics,
Associate Professor of Department of Hotel and Restaurant Business
Kyiv National Trade and Economic University*

МУЛЬТИСУБ'ЄКТНІСТЬ УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ ТУРИСТИЧНОЮ СИСТЕМОЮ THE MULTI SUBJECTIVITY OF THE GOVERNANCE OF THE NATIONAL TOURISM SYSTEM

Анотація. В роботі доведено необхідність врахування мультисуб'єктності в управлінні. Визначено фактори формування та ознаки мультисуб'єктності в управлінні національною туристичною системою. Обґрунтовано сутність мультисуб'єктності управління національною туристичною системою. Виокремлено основні групи суб'єктів, що здійснюють управлінський вплив на національну туристичну систему, тобто формують мультисуб'єкт управління. Запропоновано мережеву структуру сукупності суб'єктів управління національною туристичною системою.

Ключові слова: національна туристична система, управління, суб'єкт управління, мультисуб'єктність.

Вступ та постановка проблеми. Становлення феномена національної туристичної системи (НТС) детермінується глобальними змінами, перетвореннями суспільно-політичного життя і, відповідно, співвідношенням складових елементів, характером їх взаємозв'язку та взаємовпливу. Розуміючи національну туристичну систему як складне, цілісне, інтегроване утворення в рамках загальної національної економічної системи, що формується із сукупності суб'єктів туристичної та супутніх видів економічної діяльності, ринків, інститутів регулювання; функціонування яких спрямовано на організацію середовища, а також на виробництво, обмін, розподіл та споживання національного туристичного продукту і задоволення пов'язаних потреб; можна вважати, що її (НТС) межі певною мірою співпадають із національними межами. Відповідно, національна економічна і національна туристична системи перебувають у симбіозі і функціонують під впливом різноманітних суспільних процесів.

Сучасна суспільна ситуація в Україні спрямована на розвиток демократичного устрою, децентралізації влади, впровадження за прикладом європейських країн моделі публічного управління. Ознакою публічного управління в демократичному суспільстві є формування механізмів управління не згори донизу, а навпаки – знизу догори, із визначальною роллю громадськості. Тобто відбувається не односторонній вплив держави як суб'єкта управління на суспільство як об'єкт, а перехід до партнерських відносин між державою і суспільством. Тому, оскільки суспільство є досить складною соціальною організацією людей, відповідно, в ньому формуються різноманітні «центри впливу», які можна розглядати як суб'єкти управління. Далі закономірно є поява значного обсягу цих «центрів впливу», а також можна спостерігати процеси утворення певної кількості таких суб'єктів, тобто формування мультисуб'єктності в управлінні. Водночас така модель управління є притаманною не лише загальнодержавному масштабу, але й окремим сферам, зокрема НТС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В науковому світі дослідження мультисуб'єктних відносин та їх

інтерпретацій (суб'єктно-суб'єктних, суб'єкт-суб'єктних, полісуб'єктних, суб'єкт-полісуб'єктних) характерне для різних наук, наприклад, ця проблема є предметом вивчення в рамках: 1) економічних (Т. Шотік, 2013 р.; К. Безгін, 2016 р.); 2) педагогічних (В. Кремень, 2008 р.; Н. Слюсаренко, М. Кульбацька, 2015 р.); 3) філософських (Р. Богачев, 2015 р.) наук; 4) державного управління (Ю. Работа, 2006 р.; В. Мартиненко, 2011 р.; Т. Забейворота, 2016 р.). Особливий інтерес в цьому контексті представляють дослідження із вивчення специфічних ознак (мультисуб'єктність, мультирівневність, тощо) комунікативної парадигми публічного управління вчених В. Корженкова, Л. Хишаєвої (2011–2013 рр.). Тому, вважаючи на проблемність цієї теми та необхідність проведення відповідних галузевих і міжгалузевих досліджень, вважаємо роботу щодо вивчення мультисуб'єктності в управлінні НТС актуальною та такою, що потребує глибокого аналізу та узагальнення.

Метою статті є поглиблення підходів до обґрунтування мультисуб'єктності в управлінні національною туристичною системою.

Результати дослідження. Управління в широкому розумінні розглядається як цілеспрямований вплив суб'єкта на об'єкт з метою досягнення встановленої мети. Основними компонентами управлінської системи є: 1) суб'єкт управління, тобто джерело керуючого впливу, той, хто управляє, виконує функції керівництва і впливає на об'єкт з метою переведення його в новий стан; 2) об'єкт управління, тобто те, на що спрямовано керуючий вплив суб'єкта; що функціонує під цим впливом; 3) керуючий вплив, тобто комплекс цілеспрямованих і організуючих команд, заходів, прийомів, методів, за допомогою яких здійснюється вплив на об'єкт і досягаються реальні зміни в ньому; 4) зворотні зв'язки, тобто інформація для суб'єкта про результативність керуючого впливу та зміни в об'єкті [1, с. 18].

Тобто поняття «суб'єкт» та «об'єкт» є основоположними в даному процесі. Зазвичай на макроекономічному рівні управління як «суб'єкт» виступають державні органи

влади, а як «об'єкт» – суспільство, йдеться про так звану суб'єктно-об'єктну модель управління. Проте «насилені характер прямих і зворотних зв'язків між державою і суспільством робить їхню «взаємодію» однобокою, суперечливою і конфліктною, а систему державного управління – соціально малоефективною» [2, с. 4], тому «переосмислення ролі та значення інститутів державного управління сприяє зміні парадигми відносин громадянина і влади, яка визначає новий тип відносин, де в процесі інформаційного обміну суб'єктно-об'єктна інформаційна модель поступається комунікативній моделі суб'єктно-об'єктного типу з діалогічним зворотним зв'язком» [3, с. 13].

В науковому полі досліджуються процеси, пов'язані із трансформацією «суб'єктно-об'єктної моделі управління». На думку В. Мартиненка, «одна із очевидних альтернатив розвитку людської взаємодії і цивілізації загалом – це формування та розвиток соціальних систем на основі суб'єкт-суб'єктних відносин між людьми і організаційними структурами, що виникають на усіх рівнях соціальної самоорганізації (самоорганізації) суспільства як нелінійної самоорганізованої системи» [2, с. 7].

Фундаментальні ідеї та рефлексивні моделі полісуб'єктного (мультисуб'єктного – А. О.) управління були вперше сформульовані В. Лефевром у роботі «Конфліктуючі структури» (1973 р.) [4, с. 142], проте широке суспільне його застосування в практиці виникло на початку ХХІ століття, оскільки «необхідність у трансформації традиційних систем державного управління зумовлена не просто сумою накопичених локальних проблем (зокрема, в країнах Заходу – А. О.), але й глибокими політичними та економічними викликами, що привели до появи феномена глобальної постіндустріальної цивілізації» [5].

Постнекласична наукова раціональність припускає введення в контекст будь-яких наукових досліджень: «полісуб'єктне середовище, <...> середовище, яке включає в себе поряд з різними типами суб'єктів сукупність цінностей світового культурного розвитку; середовище, яке саме розглядається як система, котра саморозвивається» [6], тому «домінуючою у сучасному менеджменті в рамках постнекласичної науки стає парадигма «суб'єкт-полісуб'єктне середовище»» [4, с. 144].

Дослідники В. Корженко та Л. Хашиєва європейську систему управління вважають мультисуб'єктною, пояснюючи тим, що «у процесі розроблення загальноєвропейської політики прямо або опосередковано через процедури громадських консультацій беруть участь усі суспільні актори, що діють на європейському рівні: європейські владні інституції, органи державного управління та місцевого самоврядування країн-членів ЄС, представники приватної сфери та громадські організації» [7, с. 15]. І в продовження цієї теми мультисуб'єктність в публічному управлінні обґрунтовується як «існування декількох взаємозалежних центрів управлінського впливу, взаємодія яких формує мультицентричну структуру суб'єкта управління» [8, с. 7].

Обґрунтовуючи механізм забезпечення зростання результативності інноваційної інфраструктури національного господарства, Т. Шотік описує їх переваги за допомогою «мультисуб'єктності», коли «активними сторонами, що задіюють інструменти забезпечення результативності інноваційної інфраструктури, є водночас суб'єкти різних форм, організаційних типів та рівнів, при цьому передбачаються тісна співпраця між суб'єктами різних рівнів, а також використання зворотного зв'язку з метою отримання достовірної інформації щодо ефективності вжитих заходів [9, с. 13].

Подібні тенденції характерні також і для педагогічних наук: «Нині традиційна система навчання перестала задовольняти потреби суспільства і школи, які вимагають цілісного й системного знання про людину як найвищу цінність, гармонізації взаємовідносин між учнями та вчителем, побудови їх на довірі, повазі, діалозі, діловому співробітництві, суб'єкт-суб'єктних відносинах» [10, с. 194].

В цьому контексті необхідно визнати взаємозв'язок між загальнодержавними процесами та процесами розвитку людини, оскільки сама особистість людини є джерелом розвитку суспільних відносин. Як зазначає Р. Богачев [11, с. 115], «використання творчого підходу <...> дає змогу обґрунтувати необхідність рішучої, якісної, революційної зміни самого способу відношення людини до себе, узагальнити напрями та характер сходження від суб'єкт-об'єктного до суб'єкт-суб'єктного, а тому – суб'єктно-суб'єктного типу взаємодій».

Людська цивілізація потребує переходу до інших типів взаємовідносин, і перш за все це пов'язано із взаємовідносинами людини та держави. Прагнення сучасної людини і груп людей бути не лише виконавцем (-ями), але й драйвером (-ами) певних процесів є закономірним.

Узагальнивши окремі бачення управлінського процесу, наприклад, розгляд впливу суб'єкта управління на об'єкт не лише з єдиного центру, але й формування сукупності таких центрів впливу, можна зробити висновки, що існують різні трактування назви такого центру впливу та відповідних відносин. Тому визначимось щодо назви. Якщо обрати «суб'єкт-суб'єктне утворення», то із процесу випадає «об'єкт» управління. В цьому випадку маємо справу із певною кількістю різних за масштабом, силою впливу, елементів, що здійснюють управлінський вплив, тобто за наявності багатьох складових можна використовувати ознаки «полі» та «мульти». Словник української мови трактує «полі» і «мульти» як перші частини складних слів, що в першому випадку «відповідає слову «багато»» [12, т. 8, с. 72], а в другому означає «множинність предметів або багаторазовість якихось дій, функцій» [12, т. 4, с. 826]. Тому вважаємо в цьому контексті використання ознаки «мульти» більш виправданим, оскільки суб'єкти управління НТС є рівноправними, але не однаковими, навпаки, вони є різними за масштабами, силою, часом впливу, взаємовпливу тощо.

Національна туристична система охоплює ресурсний потенціал (природний, культурно-історичний, людський фінансовий), інфраструктуру, суб'єкти туристичної діяльності, інституційні структури. Як жодна інша система, вона має тісні міжнародні взаємозв'язки і детермінується факторами внутрішнього та міжнародного середовища. Тому глобальні зміни, що відбуваються в суспільстві, мають на неї безпосередній вплив. К. Безгін висловлює думку, що «однією з причин, завдяки якій стала можливою співтворчість полісуб'єкта (мультисуб'єкта – А. О.), є глобальний інформаційний простір» [13, с. 23].

Вважаємо, що факторами запровадження мультисуб'єктності в управлінні НТС є подальший розвиток людини як особистості, глобальні постіндустріальні зміни цивілізації (зокрема, економічні, соціальні, технологічні), формування демократичних устроїв.

Мультисуб'єктність управління НТС характеризується:

- значною кількістю суб'єктів управління;
- рівноправністю та взаємозалежністю суб'єктів управління;
- ознаками системного та соціального утворення;
- наявністю діалогічних зворотних та координуючих зв'язків;
- компетенціями суб'єктів управління;

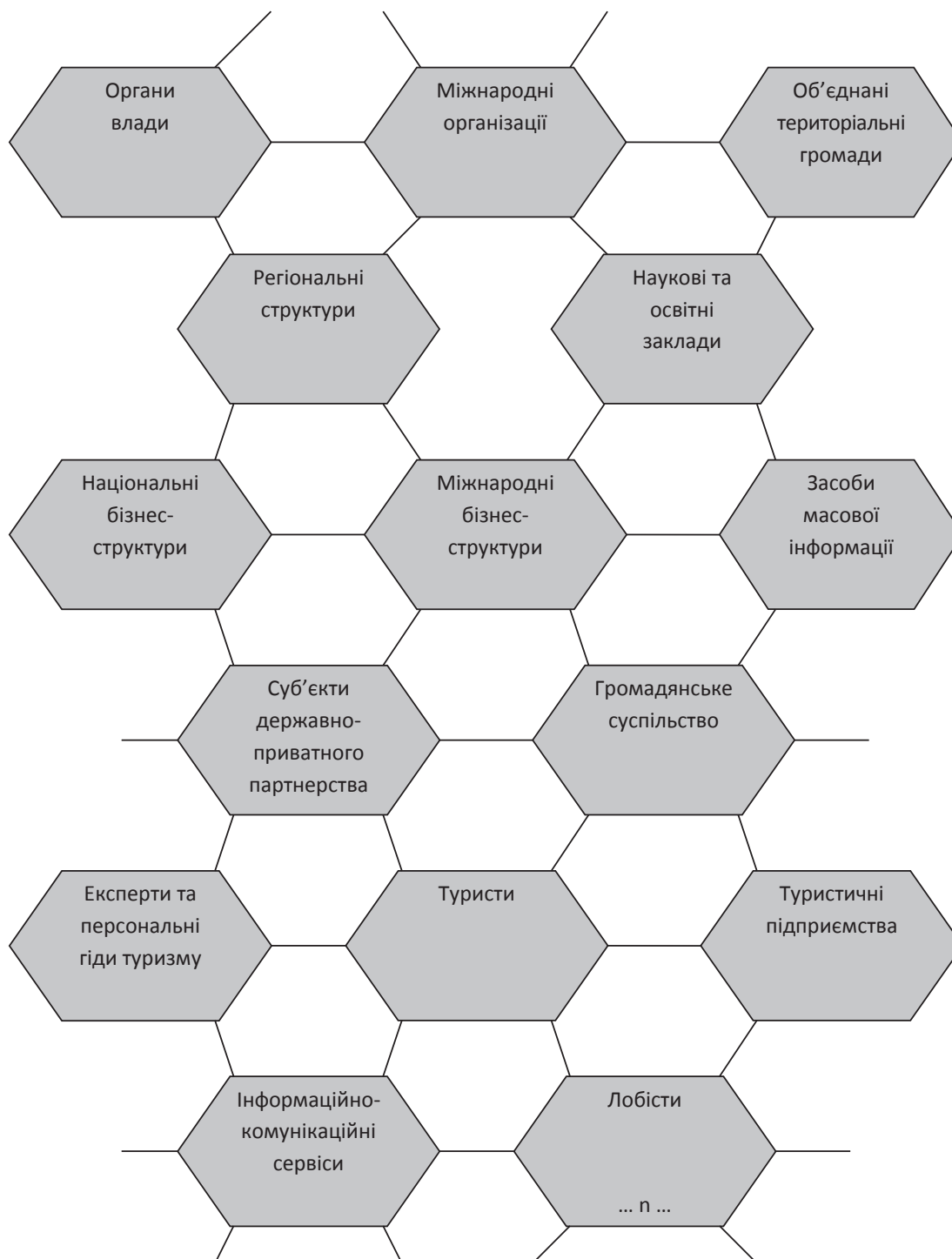

Рис. 1. Мережева структура сукупності суб'єктів управління національною туристичною системою

Джерело: розроблено автором

- розвитком;
- соціальною та економічною ефективністю;
- врахуванням національних та світових культурних цінностей.

Тому можна вважати, що мультисуб'єктність управління НТС – така характеристика, за якої існує мережа рівноправних і взаємопов'язаних партнерів, що володіють певними компетенціями та повноваженнями і є центрами впливу на функціонування і розвиток НТС. Тобто

йдеться не про хаотичний набір елементів, а про системну сукупність взаємозалежних та взаємопов'язаних стійкими прямими і зворотними зв'язками та розташованих в певній послідовності складових, що утворюють мережу суб'єктів управління НТС.

Мультисуб'єктність в управлінні національною туристичною системою не передбачає повної відмови від державного регулювання процесів, проте вбачає необхідність узгодження державного регулювання, ринкового саморе-

гулювання та врахування інтересів суспільства [14, с. 90]. При цьому органи влади відіграють важливу роль, проте не виключно. В сучасному глобалізованому світі досить часто вони «як за кількісними, так і за багатьма якісними характеристиками вже не можуть розглядатися як основні структурні елементи глобалізованої економіки, поступаючи місцем ТНК, регіональним міждержавним інтеграційним об'єднанням, окремим міжнародним організаціям (СОТ, МВФ, Світовий банк), містам – світовим функціонально автономним фінансово-інформаційним центрам, окремим особистостям» [15, с. 222].

Виходячи із специфіки функціонування і розвитку НТС, можна виокремити такі основні групи суб'єктів, що на неї здійснюють управлінський вплив, тобто формують мультисуб'єкт управління:

- 1) інституційні структури (органи влади, міжвідомчі та дорадчі органи, міжнародні організації, регіональні та місцеві структури (об'єднані територіальні громади));
- 2) бізнес-структури (національні та міжнародні бізнес-структури, експерти та персональні гіді туризму, також можна окремо виділити туристичні підприємства);
- 3) наукові та освітні заклади;
- 4) засоби масової інформації, інформаційно-комунікаційні сервіси;
- 5) туристи;
- 6) громадські групи (громадські об'єднання, суб'єкти державно-приватного партнерства, лобі) (рис. 1).

Мережева структура суб'єктів управління НТС передбачає співпрацю зазначених партнерів, які відрізняються між

собою: 1) цілями функціонування; 2) змістом та принципами діяльності; 3) масштабами діяльності; 4) походженням.

Окрім того, складність та гетерогенність зв'язків між елементами національної туристичної системи призводять до того, що «неможливо однозначно встановити суб'єкта <...> в управлінській ієрархії, оскільки один і той же елемент системи управління за різних обставин може виступати як суб'єкт, а за інших – як об'єкт» [16, с. 4].

Висновки. Ефективне управління НТС через її масштабність та унікальність спроможне активізувати складові компоненти та взаємозв'язки для досягнення синергетичного та мультиплікативного ефектів в національній економіці. Одним з інструментів такого управління може стати впровадження мультисуб'єктності, коли в ролі суб'єкта управління не лише виступають окремі державні органи, але й створюється система взаємопов'язаних партнерських утворень, які мають компетенції для прийняття управлінських рішень щодо функціонування і розвитку НТС.

Такі відносини характерні для демократичних країн Заходу. Особлива роль належить інституціям громадянського суспільства.

Тому в Україні урядовим органам необхідно вести більш інтенсивну співпрацю з неурядовими громадськими організаціями туристичного спрямування, бізнес-структурами, науковими структурами для реалізації ефективної туристичної політики. Вбачаємо необхідність подальших досліджень щодо мультисуб'єктності в управлінні НТС для вироблення методологічних та практичних рекомендацій.

Список використаних джерел:

1. Колпаков В. Адміністративне право України : [підруч.] / В. Колпаков. – К. : Юрінком Інтер, 2013. – 736 с.
2. Мартиненко В. Нова парадигма публічного управління – об'єктивний імператив ХХІ століття (теоретико-методологічний аспект) / В. Мартиненко // Публічне управління. – 2011. – С. 4–16.
3. Работа Ю. Зв'язки з громадськістю як інститут державного управління : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.01 «Теорія та історія державного управління» / Ю. Работа ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – К., 2006. – 17 с.
4. Безгін К. Рефлексивний підхід як базис сучасної парадигми менеджменту / К. Безгін // Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації : зб. тез доп. Х Ювіл. Міжнар. наук.-практ. конф. молод. вчен. (м. Тернопіль, 21–23 лютого 2013 р.) / [редкол.: Б. Адамик, Р. Бруханський, В. Валігура та ін.]; відп. за вип. Г. Монастирський. – Тернопіль, 2013. – Ч. 1. – С. 142–144.
5. Забейворота Т. Децентралізація влади як спосіб імплементації принципів належного врядування (good governance) / Т. Забейворота // Державне будівництво. – 2016. – № 1. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2016-1/doc/2/08.pdf>.
6. Лепский В. Рефлексивно-активные среды инновационного развития / В. Лепский. – М. : Когито-Центр, 2010. – 255 с.
7. Корженко В. Становлення концепції Governance у процесі формування сучасного європейського адміністративного простору / В. Корженко, Л. Хашиєва // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2011. – Вип. 2. – С. 10–19.
8. Хашиєва Л. Комунікативна парадигма в суспільному управлінні розвитком європейських метрополій : автореф. дис. ... канд. наук з держ. управління : спец. 25.00.01 «Теорія та історія державного управління» / Л. Хашиєва ; Харків. регіон. ін.-т держ. упр. НАДУ при Президентові України. – Х., 2011. – 22 с.
9. Шотік Т. Економічне оцінювання та розвиток інноваційної інфраструктури національного господарства : автореф. дис. ... канд. економ. наук : спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / Т. Шотік ; НУ «Львівська політехніка». – Львів, 2013. – 27 с.
10. Слюсаренко Н. Суб'єкт-суб'єктний підхід до організації педагогічного процесу / Н. Слюсаренко, М. Кульбацька // Людинознавчі студії : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Педагогіка». – 2015. – № 1 (33). – С. 194–201.
11. Богачев Р. Сучасний суспільний розвиток: динаміка, ритміка та архітектоніка / Р. Богачев // Право та державне управління. – 2015. – № 4. – С. 111–116.
12. Словник української мови : в 11 тт. / за ред. І. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1980. – Т. 4. – С. 826 ; Т. 8. – С. 72.
13. Безгін К. Управління процесом створення цінності на підприємстві : автореф. дис. ... докт. екон. наук. : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / К. Безгін ; ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет». – Маріуполь, 2016. – 42 с.
14. Охріменко А. Вплив комунікативної парадигми на управління національною туристичною системою / А. Охріменко // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. – 2016. – № 4. – С. 88–93.
15. Рибалко Ю. ТНК в інституційній архітектурі глобального урядування світової економіки / Ю. Рибалко // Стратегія розвитку України. – 2014. – № 1. – С. 217–224.
16. Лиска О. Відповідальність як ознака суб'єкта управління / О. Лиска // Теорія та практика державного управління. – 2011. – Вип. 2 (33). – С. 1–6.

Анотация. В работе доказана необходимость учета мультисубъектности в управлении. Определены факторы формирования и признаки мультисубъектности в управлении национальной туристической системой. Обоснована сущность мультисубъектности управления национальной туристической системы. Выделены основные группы субъектов, осуществляющих управленческое воздействие на национальную туристическую систему, то есть формирующие мультисубъект управления. Предложена сетевая структура совокупности субъектов управления национальной туристической системой.

Ключевые слова: национальная туристическая система, управление, субъект управления, мультисубъектность.

Summary. In the work there have been proves the need to take into account multi subjectivity in governance. Determined the factors of formation and signs of multi subjectivity in the governance of the national tourism system. Substantiated of the essence of the multi subjectivity of the governance of the national tourism system. Identified the main groups of subjects that have a governance influence on the national tourist system, i. e, form multi subjectivity of governance. Offered the network structure of the set of subjects of national tourism system governance.

Key words: national tourism system, governance, subject of governance, multi subjectivity.